

Wreszcie, zatrzymamy się na pewnej wartości którą uznamy za dostatecznie dokładną.

Dodamy, że dla udogodnienia obliczeń otrzymane wzór na x przedstawimy w takiej postaci:

$$x = \sqrt[5]{\frac{Q^2}{\epsilon \beta^2 J}} \cdot \sqrt[5]{\frac{1}{k^2}}$$

Pierwszy pierwiastek jest stały, niezmienny przy całym szeregu obliczeń; oznaczmy go przez A ; wówczas

$$x = A \cdot \frac{1}{\sqrt[5]{k^2}}$$

Wielkość A , raz obliczona , będzie się później powtarzała bez zmiany.

258. NIEJEDNOSTAJNY RUCH TRWAŁY W KANAŁACH I RZEKACH.

Przy rozpatrywaniu ruchu trwałego wody w kanale otrzymaliśmy ogólne równanie ruchu:

$$dh = d\left(\frac{\alpha v^2}{2g}\right) + \sum_{dx} h_t$$

Wyraz $\sum_{dx} h_t$ oznacza wysokość, straconą, na pokonanie oporów powstających przedewszystkiem skutkiem tarcia o dno i brzegi kanału na drodze o długości dx

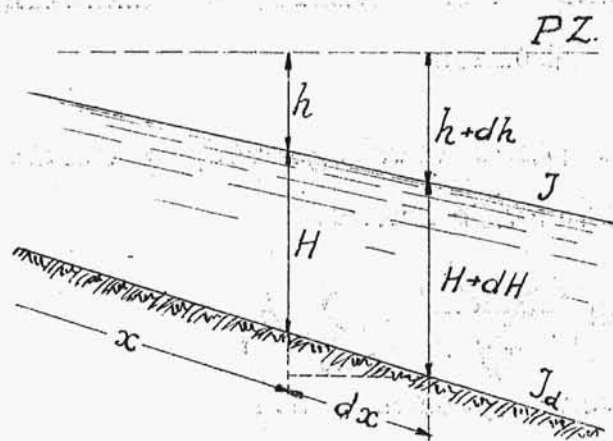
Przypuszczając, że na krótkiej drodze dx prędkość zmienia się bardzo nieznacznie oraz, że przekrój, obwód zwilżony, a więc i promień hydrauliczny również pozostają prawie bez zmiany, możemy uważać, że powstałe w naszym przypadku opory dadzą się obliczyć w ten sam sposób, jak to robiliśmy dla ruchu jednostajnego, a więc

$$\sum_{dx} h_t = \rho \cdot \frac{Q}{F} \cdot dx \cdot v^2$$

Wtedy:

$$dh = d\left(\frac{\alpha v^2}{2g}\right) + \rho \cdot \frac{Q}{F} dx \cdot v^2 \dots \dots (a)$$

Równaniu temu nadamy inną postać przez wprowadzenie H (głębokości wody w kanale) zamiast h ;

rys. 170.

dokonamy tego na zasadzie warunku:

$$H + h + J_d \cdot dx = H + dH + h + dh,$$

gdzie J_d oznacza spadek dna;

stąd $dh = J_d \cdot dx - dH$,
a więc otrzymamy

równanie:

$$J_d \cdot dx - dH = d\left(\frac{\alpha v^2}{2g}\right) + \rho \frac{O}{F} v^2 dx$$

albo:

$$dH = J_d \cdot dx - \frac{\alpha v dv}{g} - \rho \frac{O}{F} v^2 dx \dots (6)$$

Zarówno równanie (a) jak i (b) dadzą się scałkować jeśli będziemy mieli F , O , v , ρ wyrażone w funkcji od h / względnie H / i od x . Zależność taką będziemy mogli wyznaczyć dla kanałów o przekrojach regularnych.

Dla rzek jednak takiej zależności nie uda się znaleźć.

259. Dla przykładu, przypuśćmy, że mamy kanał prostokątny o stałej szerokości b i stałym spadku dna J_d . Głębokość H tego kanału - przy ruchu wody niejednostajnym - będzie, oczywiście, zmienna. Przyjmijmy jeszcze, że we wszystkich przekrojach głębokość H jest bardzo mała wobec szerokości b . Spożytkujmy równanie (6) poprzedniego §.

$$dH = J_d \cdot dx - \frac{\alpha v dv}{g} - \rho \frac{O}{F} v^2 dx$$

Jeżeli w naszym kanale mamy wydatek $Q \frac{m^3}{sek}$, wtedy w przekroju F , obranym w odległości x od pewnego początku, będzie prędkość:

$$v = \frac{Q}{F} \quad ; \text{ następnie znajdujemy:}$$

Przekrój kanału $F = H \cdot b$; obwód zwilżony

$$O = b + 2H, \text{ albo, ponieważ } b \gg H, \\ O = b$$

Wówczas nasze równanie przybierze postać:

$$dH = J_d \cdot dx - \alpha d\left(\frac{v^2}{2g}\right) - \rho \cdot \frac{b}{Hb} v^2 dx, \quad \text{albo}$$

$$dH = J_d \cdot dx - \frac{\alpha}{2g} d\left(\frac{Q^2}{H^2 b^2}\right) - \rho \frac{Q^2}{H^3 b^2} \cdot dx$$

Ponieważ

$$d\left(\frac{Q^2}{H^2 b^2}\right) = -\frac{Q^2}{b^2} \cdot \frac{2}{H^3} \cdot dH, \quad \text{więc otrzymamy:}$$

$$dH = J_d \cdot dx + \frac{\alpha}{g} \frac{Q^2}{b^2} \frac{1}{H^3} dH - \rho \frac{Q^2}{H^3 b^2} \cdot dx$$

Jeśli przyjmiemy, że ρ jest wielkością stałą, wówczas równanie powyższe będzie całkowalne.

W celu scałkowania rozdzielmy zmienne:

$$dH \left(1 - \frac{\alpha \cdot Q^2}{g \cdot b^2 H^3}\right) = dx \left(J_d - \rho \frac{Q^2}{H^3 b^2}\right)$$

wtedy:

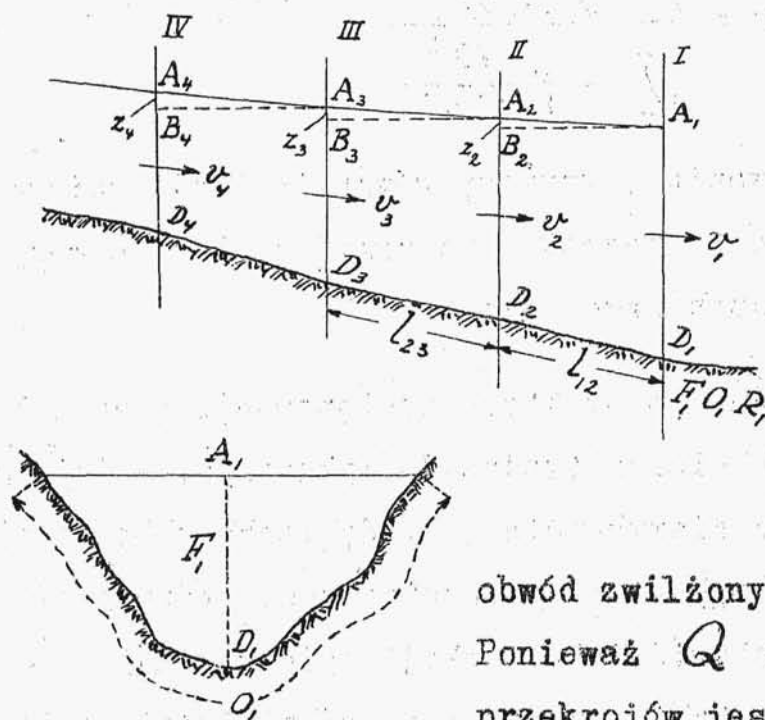
$$dx = \frac{1 - \frac{\alpha}{g} \frac{Q^2}{b^2 H^3}}{J_d - \beta \frac{Q^2}{b^2 H^3}}$$

Po scałkowaniu otrzymamy równanie linii zwierciadła; równanie to pozwoli wyznaczyć głębokość wody w kanale w różnych przekrojach.

260 . Jednak w praktyce postępowanie w sposób powyższy będzie nieraz trudne do wykonania, a już zupełnie będzie niewykonalne, kiedy rzeka albo kanał nie będą miały kształtów regularnych, których się nie da przedstawić jako funkcji zmiennej x .

Rozpatrzmy taki przypadek w ogólniejszej postaci. Zagadnienie polegać będzie na tem, aby kanał, lub rzeka, w którym woda płynie ruchem niejednostajnym, przepuszczał określoną ilość wody, nprz. $Q \frac{m^3}{sek}$. Niech dno kanału będzie wykonane ze spadkami, wskazanemi na przekroju podłużnym. Niech, wreszcie, będą dane potrzebne do wykreślenia w dowolnem miejscu przekroju tego kanału lub rzeki. Przypuśćmy, że w pewnym przekroju kanału zwierciadło wody dochodzi do okre-

ślonego poziomu nprz. w przekr. I niech zwierciadło wody sięga punktu A .

rys. 171.

Mając dany punkt A , , wykreślamy przekrój poprzeczny kanału w miejscu I, obliczamy stąd pole przekroju F_1 , oraz obwód zwilżony O_1 .

Ponieważ Q dla wszystkich przekrojów jest wielkością stałą, więc $Q = F_1 v_1$,

gdzie v_1 jest średnią prędkością w przekroju I; stąd $v_1 = \frac{Q}{F_1}$.

Obierzmy przekrój II, odległy od I, dajmy na to w górę rzeki lub kanału, o l_{12} , gdzie l_{12} jest wielkością dowolną. Przyjmijmy, że zwierciadło wody w tym / II / przekroju przechodzi przez punkt A_2 , wzięty wyżej nad poziomem A, B_2 .

Jeżeli przypadkiem punkt A_2 został obrany dobrze, wówczas powinien on czynić zadość równaniu (a) z § 258, co zrobimy w sposób następujący:

Obrawszy punkt A_2 , możemy znaleźć pole przekroju poprzecznego F_2 i obwód zwilżony O_2 , a następnie średnią prędkość $v_2 = \frac{Q}{F_2}$.

Równanie (a) § 258:

$$dh = d\left(\frac{\alpha v^2}{2g}\right) + \rho \cdot \frac{O}{F} \cdot v^2 dx$$

otrzymane zostało dla dwóch przekrojów nieskończenie blisko siebie obranych; równanie to możemy dostosować do dwóch przekrojów, oddalonych od siebie na skończoną długość l_{12} , pisząc:

$$(A_2 B_2) = Z_2 \cong \frac{\alpha v_1^2}{2g} - \frac{\alpha v_2^2}{2g} + \rho \cdot \frac{O}{F} \cdot v^2 l_{12}.$$

Przytem uważać należy O i F , a więc i v w trzecim wyrazie prawej strony równania jako pewne średnie wartości między przekrojami I i II; możemy więc podstawić zamiast:

$$O = \frac{1}{2} (O_1 + O_2); \text{ zamiast } F = \frac{1}{2} (F_1 + F_2)$$

oraz $v = \frac{Q}{F}$. Wtedy otrzymamy:

$$Z_2 \cong \frac{\alpha}{2g} (v_1^2 - v_2^2) + 4\rho \frac{(O_1 + O_2) Q^2}{(F_1 + F_2)^3} \cdot l_{12}, \quad \text{albo:}$$

$$Z_2 \cong \frac{\alpha Q^2}{2g} \left(\frac{1}{F_1^2} - \frac{1}{F_2^2} \right) + 4 \rho \cdot \frac{(O_1 + O_2) Q^2}{(F_1 + F_2)^3} \cdot l_{1,2} \dots (c)$$

Jeżeli punkt A_2 został obrany dobrze, wówczas równanie to byłoby spełnione, t.j. prawa strona równania winna być $= Z_2$.

Gdyby się okazało inaczej, należałoby odpowiednio zmienić położenie punktu A_2 i znów sprawdzić go równaniem poprzednim.

Postępowanie takie może okazać się dogodnym, jeżeli mamy jakieś dane, któreby choć w przybliżeniu wskazywały na kształt zwierciadła rzeki. Częściej będzie, jednak, inaczej.

W takim przypadku postępujemy, jak niżej:

261. Przyjmijmy na razie, że prędkości v_1 i v_2 mało się różnią od siebie; wówczas pierwszy wyraz w prawej stronie równania opuszczamy; następnie przyjmujemy, że pole przekroju oraz obwód zwilżony na całej długości $l_{1,2}$ jest taki sam, jak w przekroju I. Wówczas

$$Z_2 = \int_0^{l_{1,2}} \frac{C_1}{F_1^3} Q^2 \cdot l_{1,2} \dots (d)$$

W równaniu tem po stronie prawej wszystko jest znane; zatem znajdziemy Z_2 .

Przypomnieć należy, że współczynnik $\rho = \frac{1}{K^2}$ gdzie K trzeba brać z wzoru Kutter'a i Ganguillet - uproszczonego lub, w razie spadków zwierciadła $J < 0,0005$, złożonego.

Znalazłszy przybliżoną wartość Z_2 , oznaczamy położenie punktu A_2 i jednocześnie położenie zwierciadła wody w przekroju II, wreszcie F'_2 i O_2 .

Sprawdzamy następnie, jaka się otrzyma wysokość, wyrażona pierwszym wyrazem równania /c/:

$$\frac{\alpha Q^2}{2g} \left(\frac{1}{F_1'^2} + \frac{1}{F_2'^2} \right).$$

Gdyby ta wysokość otrzymała się dość znaczną, wówczas należy zastosować równanie /c/, przyjmując dopiero co znalezioną wartość Z_2 i położenie A_2 - jako pierwsze przybliżenie; otrzymujemy nową wartość Z_2' , zmieniamy położenie punktu A_2 na A_2' . Postępujemy tak samo dalej póki nie ustalimy z pożądaną dokładnością punktu A_2 .

Po ustaleniu punktu A_2 , przystępujemy do obrania III przekroju i szukając Z_3 w podobny, jak po-

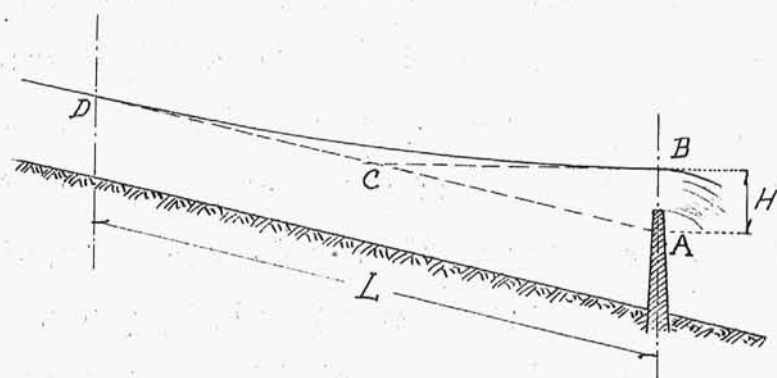
przednio, sposób, otrzymamy nowy punkt A_3 zwierciadła i sprawdzamy go równaniem /c/. Ustaliwszy A_3 przechodzimy do przekroju IV; znajdujemy wysokość Z_4 .

Postępujemy tak dalej, posuwając się w górę kanału lub rzeki, póki nie osiągniemy przekrojów, w których prędkości średnie już się przestaną zmieniać.

Będzie to oznaczało, że od tego przekroju w górę rozpoczyna się ruch jednostajny.

262. W przypadku, kiedy w rzece lub w kanale jednostajny ruch wody został zmieniony przez budowę jazu - zapory, spiętrzającej wodę do pewnej wysokości, z góry oznaczonej, zwierciadło wody spiętrzonej można znaleźć według poprzednio podanego sposobu.

W danym przypadku, szczególnie przy małych piętrzeniach, możemy to zwierciadło wykreślić w sposób bardzo prosty, jakkolwiek mało dokładny. Niech pierwotne zwierciadło rzeki lub kanału / przed spiętrzeniem / będzie AD ze spadkiem jednostkowym $= J$; niech, następnie, budowla wodna - jaz - spiętrzy wodę o wysokość H nad poprzednim stanem wody. Poprowadźmy przez B ($AB=H$) prostą poziomą, która przetnie prostą AD w punkcie C . Długość $AC = \frac{H}{J}$. Odcłóżmy odcinek $CD = BC$, równy AC .

rys. 172

Wówczas możemy przyjąć że krzywa zwierciadła będzie styczną do AD w punkcie D i do CB w punkcie B . Jeżeli popro-

wadźmy łuk koła albo paraboli tak, aby dotykał prostych CD i CB w punktach D i B , otrzymamy przybliżony kształt zwierciadła wody.

Jednocześnie widzimy, że punkt D , dokąd sięga t. zw. "cofka" znajduje się w odległości L od jazu, przy czem

$$L = DC + CA \cong 2DC \cong 2CB \cong \frac{2H}{f}.$$

Gdybyśmy mieli wyznaczyć zwierciadło wody w przykładzie poprzednim dokładniej, moglibyśmy postępować tak, jak to było opisane w § 260; skorzystalibyśmy tu z przybliżonego kształtu zwierciadła, wykreślonego według poprzednich wskazówek.